Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 347

MILLIY IDENTIKLIK VA FUQAROLIK BIRDAMLIGI DIALEKTIKASI

Hakimjon Jo‘raboyevich Isomiddinov*

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA MA‘LUMOTLARI

✉ hakimjon78@gmail.com

Kalit so‘zlar:

milliy identiklik, fuqarolik birdamligi, tarixiy xotira, ko‘pqatlamli mansublik, teng maqom, tarixiy-falsafiy tafakkur, millatlararo totuvlik

ANNOTATSIYA

Maqolada milliy identiklik va fuqarolik birdamligining aloqasi konseptual hamda normativ tahlil qilinadi. Madaniy mansublik, teng maqom va umumiy mas’uliyat o‘rtasidagi farqlar ochiladi. Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri uchun tanqidiy xotira, ko‘pqatlamli mansublik va o‘zaro javobgarlikka tayangan model taklif etiladi. Uning millatlararo totuvlikka doir imkoniyatlari va chegaralari asoslanadi.

KIRISH

Milliy identiklik va fuqarolik birdamligi munosabatini o‘rganish mansublik haqidagi tasavvur qanday sharoitda boshqalar oldidagi majburiyatga aylanishini tushuntirishni talab qiladi. Bir tarixga daxldorlikni his etish hali turli qarashdagi fuqarolarning teng manfaatlarini hisobga olish degani emas. Aksincha, umumiy qoidalarga rioya etish ham shaxsning madaniy xotirasi va tiliga munosabatini to‘liq ifodalamaydi. Mazkur maqola shu farqni saqlagan holda ikki hodisaning bir-birini boyitishi, cheklashi va qayta talqin etishi mumkin bo‘lgan normativ shartlarni aniqlashga qaratiladi.

Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri nuqtayi nazaridan muammo alohida mazmun kasb etadi: merosni qabul qilish bilan uning ma’nosini mustaqil baholash o‘rtasida qanday bog‘lanish bo‘lishi kerak? B. Umarxodjayev milliy o‘zlikni anglashni o‘tmish, hozirgi holat va kelajakni qiyoslash, madaniy merosga mas’uliyat hamda boshqa guruhlar manfaatlarini hisobga olish bilan bog‘laydi [2]. Ushbu maqolada mazkur yo‘nalishdan kelib chiqib, avlodlar davomiyligining falsafiy mezoni sifatida yosh insonning merosga ongli munosabat bildirish huquqi ajratiladi. Davomiylik mustaqil baholash imkonini ham o‘z ichiga olishi kerak.

X. Soqiyev raqamli muhitdagi identiklik muammosini yoritib, yoshlar axborot manbalarini qiyoslashlari va tayyor xulosalarni tekshirishlari zarurligini ta’kidlaydi [1]. Bu qarashdan maqolamiz uchun olinadigan jihat axborot gigiyenasi bilan o‘zlikni anglashning bog‘lanishidir. Undan raqamli vositalar barcha yoshlarga bir xil ta’sir qiladi, degan empirik hukm kelib chiqmaydi. Biz uchun asosiy savol tarixiy mansublik haqidagi da’vo qanday dalillarga tayanishi va shu da’vo boshqa fuqarolarning teng maqomiga qanday munosabatda bo‘lishidir.

Tushunchaviy aniqlik uchun milliy identiklik madaniy xotira, til, ramz va tarixiy davomiylik orqali o‘zini muayyan jamoaga daxldor deb anglash tarzida ishlatiladi. Bu ta’rif biologik kelib chiqishni yagona mezon deb qabul qilmaydi; siyosiy mansublik bilan kesishadigan shakllarni ham inkor etmaydi. Fuqarolik birdamligi esa umumiy siyosiy makonda teng maqomli kishilarning bir-biri manfaatiga e’tibor ko‘rsatishi va

birgalikdagi hayot uchun javobgarlikni bo‘lishishi sifatida belgilanadi. Mazkur ishchi ta’riflar ikki tushuncha orasidagi farqni tekshirish uchun taklif qilinmoqda.

Tadqiqot savoli quyidagicha qo‘yiladi: milliy o‘zlikning davomiyligi qanday mezonlar orqali fuqarolik umumiyligini mustahkamlaydi va qaysi nuqtada undan chetlashtirish vositasiga aylanishi mumkin? Ishning asosiy tezisiga ko‘ra, identiklik birdamlikning tayyor kafolati emas, balki uning ma’naviy manbalaridan biridir. Ushbu manba teng maqom, o‘zaro mas’uliyat va tanqidiy xotira bilan bog‘langandagina inklyuziv mazmun oladi. Nazariy yangilik ana shu shartlarni yoshlarning tarixiy-falsafiy fikrlashi bilan birlashtiradigan, empirik tekshiruvga hali da’vo qilmaydigan normativ modelda ifodalanadi.

METODLAR

Tadqiqot nazariy va ijtimoiy-falsafiy xususiyatga ega bo‘lib, konseptual ajratish, dialektik tahlil va normativ asoslash usullarini uyg‘unlashtiradi. Konseptual ajratish mansublik hissi, huquqiy maqom va amaliy majburiyatning bir-biriga almashtirilishini cheklaydi. Dialektik tahlil madaniy o‘ziga xoslik bilan fuqarolik umumiyligi orasidagi ziddiyatni oldindan murosasiz deb belgilamaydi; har bir tomon ikkinchisining mazmunini qanday o‘zgartirishini tekshiradi. Normativ asoslash esa taklif etilayotgan umumiylikning manfaatdor shaxslar uchun tushuntirilishi va tanqidga ochiq bo‘lishini talab qiladi.

Tahlil birligi alohida mamlakat haqidagi umumlashma emas, tushunchalar orasidagi asoslash munosabatidir. Masalan, madaniy yaqinlikdan yordam berish majburiyati bevosita kelib chiqadimi yoki qo‘shimcha tenglik mezoni kerakmi, degan savol tekshiriladi. Manbada ifodalangan fikr muallif nomi va kvadrat qavsdagi havola bilan beriladi. Undan chiqariladigan yangi normativ xulosa esa mazkur maqolaning talqini sifatida ajratiladi. Turli mamlakatlarning tarixiy vaziyatlari o‘rtasidagi o‘xshashlik ularning siyosiy tajribalarini bir xil deb qabul qilish uchun asos qilinmaydi.

Asosiy tezis uchta mantiqiy sinovdan o‘tkazildi. Birinchisi, mansublik mezoni almashganda qoida teng amal qilishi; ikkinchisi, umumiylik ichida norozilik bildirishning mumkinligi; uchinchisi, o‘zaro majburiyatning faqat ramziy e’tirof bilan cheklanmasligidir. Bular statistik o‘lchovlar yoki standartlashtirilgan diagnostik vositalar emas, normativ izchillikni tekshirish savollaridir. Jadval ham real respondentlardan olingan natijani emas, muallif ishlab chiqqan analitik mezonlarni ifodalaydi. Shartli vaziyatlar nazariy qarama-qarshilikni ravshanlashtirish uchun keltiriladi, tarixiy hodisa sifatida taqdim etilmaydi.

Tadqiqotning chegarasi bevosita belgilandi: u O‘zbekiston yoshlarining identiklik darajasini, etnik guruhlar o‘rtasidagi munosabatlar dinamikasini yoki biror amaliy dasturning samaradorligini o‘lchamaydi. Bunday savollar uchun alohida tanlanma, ishonchli ko‘rsatkichlar va tadqiqot etikasi zarur. Mazkur ishning ishonchlilik mezoni tushunchalarning aniq qo‘llanishi, manba bilan talqin orasidagi farq va taklifning qarshi dalillarga javob bera olishidir. Natijalar ijtimoiy voqelikning tasdiqlangan tasviri sifatida emas, uni o‘rganishga yo‘naltiruvchi falsafiy asos sifatida tushunilishi lozim.

Qo‘lyozma matni va konseptual tahlil loyihasini ishlab chiqishda generativ sun’iy intellektdan foydalanildi. Bibliografik rekvizitlar nashriyotlar, ilmiy jurnallar va universitetlarning ochiq manbalari bilan solishtirildi.

NATIJALAR

Tahlil identiklik va birdamlikni ajratishning ikki amaliy ma’nosini ochadi. Identiklik kim ekanimiz haqidagi hikoyani tartibga solsa, birdamlik kimning manfaatiga nisbatan qanday javobgarlik olishimizni belgilaydi. Birinchisining hissiy kuchi ikkinchisining axloqiy asoslanganligini o‘z-o‘zidan ta’minlamaydi. Shu sababli umumiy tarixga ishora muayyan qarorni oqlashning yakuniy dalili bo‘la olmaydi. Qaror madaniy jihatdan yaqin bo‘lmagan fuqaroga ham qanday sabablar bilan majburiyat yuklayotganini tushuntirish zarur. Bunday tushuntirish identiklikni rad etmaydi, uning umumiy hayotdagi vazifasini aniqlashtiradi.

D. Miller birdamlik tarkibida o‘zaro yordam, jamoaviy javobgarlik va a’zolar o‘rtasidagi tengsizlikni chegaralashni ajratadi; uning manbalarini identiklik bilan bir qatorda hamkorlik va institutlar orqali ham ko‘rib chiqadi [5]. Ushbu farqlashdan foydalanib, biz birdamlikni faqat o‘xshashlik hissi bilan tushuntirish yetarli emasligini asoslaymiz. Fuqarolar madaniy jihatdan farqlansalar ham umumiy masalani hal qilish jarayonida

bir-biriga tayanishlari mumkin. Bu imkoniyatning mavjudligi konkret jamiyatda birdamlik allaqachon shakllanganini isbotlamaydi, ammo uning normativ asoslarini kengroq izlashga yo‘l ochadi.

L. Drobizheva Rossiyadagi fuqarolik identikligining murakkab tarkibini va uning etnik identiklik bilan muvofiqlashishi mumkinligini ta’kidlaydi [4]. Bu tezis mazkur tadqiqotda ko‘pqatlamli mansublikni tasavvur qilish uchun ishlatiladi; uning empirik natijalari O‘zbekiston yoshlariga ko‘chirilmaydi. Biz taklif etayotgan modelda inson bir vaqtning o‘zida oilaviy an’ana, etnik xotira, kasbiy hamjamiyat va fuqarolik makoniga daxldor bo‘lishi mumkin. Ushbu qatlamlardan birini tanlash qolganlarini avtomatik bekor qilishi kerakligi normativ jihatdan alohida asos talab etadi.

Ko‘pqatlamlilikning qadrini e’tirof etish barcha mansubliklar har qanday vaziyatda bir xil ustuvorlikka ega degani emas. Umumiy resursni taqsimlashda fuqarolarning teng manfaatlari, shaxsiy madaniy amaliyotda esa erkin tanlov va o‘zlikning davomiyligi asosiy mezon bo‘lishi mumkin. Masalaning turi o‘zgarganda asoslash talabi ham o‘zgaradi. Dialektik yondashuv shu almashinuvni tushuntiradi: madaniy yaqinlik fuqarolik mas’uliyatini mazmun bilan boyitadi, teng fuqarolik maqomi esa madaniy yaqinlikni imtiyozga aylantirishga chegara qo‘yadi.

Mansublikning tarixiy shakllanishini tan olish uning har qanday hozirgi shaklini oqlamaydi. Bir an’ananing uzoq davom etgani uning qadri haqida muhim savol tug‘dirishi mumkin, lekin boshqalarga yuklaydigan cheklovini mustaqil asoslash talabini bekor qilmaydi. Ayni paytda yangilikning o‘zi ham ustunlik mezoni bo‘la olmaydi. Modelda tarixiy davomiylik bilan normativ maqbullik alohida baholanadi: birinchisi munosabatning qanday paydo bo‘lganini, ikkinchisi esa uni hozir nima sababdan davom ettirish kerakligini so‘raydi. Shu farqlash tarixiy-falsafiy tafakkurning markaziy amali sifatida taklif qilinadi.

T. Modood milliy mansublikni qayta shakllantirishda ozchilik guruhlar ham o‘zini unga daxldor his qila olishi zarurligini ilgari suradi [6]. Bu fikrni davom ettiruvchi mualliflik talqinimizga ko‘ra, umumiylikka qo‘shilish faqat avvaldan tayyorlangan ramzlarni qabul qilishdan iborat bo‘lmasligi kerak. Daxldorlik umumiy ma’no yaratishda qatnashish huquqini ham anglatadi. Shu bilan birga guruhning e’tirofi uning ichidagi barcha shaxslarning yagona qarashda ekanini anglatmaydi. Birdamlik modeli jamoaning ko‘rinishi bilan birga shaxsning mustaqil ovozini ham saqlashi lozim.

V. Tishkov fuqarolik asosidagi identiklikni muhokama qilar ekan, tarixiy-madaniy meros, arxivlar, tillar va xotira joylarining ahamiyatini ajratadi [3]. Biz ushbu tezisdan xotiraning moddiy va bilimga oid tayanchlarini ko‘rsatish uchun foydalanamiz. Biroq merosning mavjudligi uning yagona talqinini majburiy qilmaydi. Bir yodgorlikning turli guruhlar tarixidagi o‘rnini o‘rganish madaniy davomiylikni buzish emas, uning murakkab tarkibini ochish sifatida asoslanishi mumkin. Bunda Rossiya haqidagi siyosiy tashxislar boshqa jamiyatga tatbiq etilmaydi.

Tanqidiy xotira tushunchasi shu o‘rinda taklif etiladi. U merosni qadrsizlantirishni emas, voqea haqidagi dalil, voqeaga berilgan baho va undan chiqarilayotgan hozirgi talabni farqlashni anglatadi. Yosh inson ajdodlar faoliyatini qadrlashi bilan birga ayrim talqinlarning asosini so‘rashi mumkin. Uning savol berishi daxldorlikdan chiqish sifatida talqin etilsa, xotira bilim manbaidan sadoqat sinoviga aylanadi. Modelimizda xotiraning fuqarolik qiymati uni birgalikda o‘rganish va dalil bilan tuzatish imkonining ochiqligida namoyon bo‘ladi.

Y. Tamir etnik va fuqarolik millatchiligi orasidagi nazariy farq amaliy voqelikda har doim ham ravshan emasligini ko‘rsatadi; fuqarolik tilining o‘zi mavjud bo‘linishlarni ko‘rinmas qilishi mumkinligidan ogohlantiradi [8]. Ushbu e’tirozdan biz barcha fuqarolik identikliklari teng darajada chetlashtiradi, degan xulosa chiqarmaymiz. Undan kelib chiqadigan mezon boshqacha: umumiylik o‘zini qanday atashi bilan emas, kimga ovoz va imkoniyat berishi bilan tekshirilishi kerak. Nomning axloqiy jozibasi munosabatlarning adolatli ekanini tasdiqlash o‘rnini bosa olmaydi.

Fuqarolik birdamligining amaliy yo‘nalishi o‘zaro javobgarlikda aniqlashadi. Biz bunda har bir kishining ayni miqdorda xizmat ko‘rsatishini talab qilmaymiz: imkoniyat, ehtiyoj va vaziyat turlicha bo‘lishi mumkin. Asosiy talab yordamning etnik yaqinlik bilangina chegaralanmasligi va yordam oluvchining qadr-qimmatini pasaytirmasligidir. Yoshlar tashabbusi shu nuqtayi nazardan umumiy muammoni birgalikda aniqlash va manfaatdor tomonlarning qarorga ta’sirini ta’minlash imkoniyati sifatida talqin qilinadi. Natija shaxslarning qaysi guruhga mansubligini ko‘rsatishdan tashqari umumiy mas’uliyatni qanday taqsimlashga ham bog‘lanadi.

O‘zaro javobgarlikni har bir yordam uchun darhol qaytim kutish deb tushunmaslik lozim. Birdamlikning shu maqoladagi normativ talqinida vaqtincha yordamga muhtoj kishi o‘z qadrini xizmat bilan isbotlashga majbur emas. Uning umumiy hayotdagi maqomi ayni paytdagi hissasidan kengroqdir. Bu yondashuv erkin foydalanish bilan mas’uliyat orasidagi muammoni yo‘qotmaydi, ammo uni insonning etnik kelib chiqishi bilan hal etishga yo‘l qo‘ymaydi. Majburiyatlar haqidagi bahs shaxsning teng mavqeyini saqlagan holda uning imkoniyati va vaziyatiga qaratilishi kerak.

Milliy g‘urur bilan fuqarolik o‘zini tanqid qilishini qarama-qarshi qo‘ymaslik modelning yana bir shartidir. G‘urur o‘z merosining qadrini bilishni ifodalasa, tanqid umumiy hayotning da’vo qilingan mezonlarga mosligini tekshiradi. Biror nohaqlikni ko‘rsatish jamoaning davomiyligini inkor qilmasligi, aksincha unga mas’uliyat bilan munosabat bo‘lishi mumkin. Ammo tanqidning o‘zi ham dalilga tayanishi va shaxsni guruh mansubligi sababli ayblamasligi kerak. Mazkur ikki tomonlama talab birdamlikni shartsiz ma’qullashdan ajratib, bahsga bardoshli umumiylik sifatida asoslashga xizmat qiladi.

Quyidagi jadval konseptual farqlarni oltita normativ mezonga aylantiradi. U mavjud yoshlar guruhlarini yuqori yoki past darajalarga bo‘lish uchun tuzilmagan. Har bir qator mansublik haqidagi da’vo qaysi xavfga duch kelishi va qanday savol orqali tekshirilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Mezonlar bir-birining o‘rnini bosa olmaydi: ramziy daxldorlik yaxshi ifodalangan bo‘lsa ham, teng ishtirok yo‘qligi alohida muammo bo‘lib qoladi. Shuning uchun jadvalni yig‘indi ballga aylantirish uning falsafiy mazmunini toraytirgan bo‘lardi.

Jadvaldagi mezonlar o‘rtasida muhim tartib mavjud: teng maqom ishtirokni asoslaydi, ishtirok esa umumiy xotiraning kimlar nomidan shakllantirilishini tekshirishga imkon beradi. O‘zaro yordam bu munosabatlarni amaliy javobgarlik bilan to‘ldiradi, kelajak loyihasi esa umumiylikni faqat o‘tmishga bog‘lab qo‘ymaydi. Bular tarixiy jarayonning qat’iy bosqichlari emas. Ular bir vaziyatning turli tomonlarini baholash usulidir. Shu sababli model har bir jamoa aynan bir xil madaniy mazmunni qabul qilishi kerakligini talab etmaydi.

1-jadval. Identiklik va birdamlikni muvofiqlashtirish mezonlari (muallifning normativ modeli)

Yo‘nalish	Ziddiyat xavfi	Normativ mezon	Tekshiruvchi savol
Mansublik	Yagona etnik andoza	Ko‘pqatlamli daxldorlik	Kim «biz»ga kiradi?
Tarixiy xotira	Talqin monopoliyasi	Dalilga ochiqlik	Qaysi ovoz chetda?
Fuqarolik maqomi	Ramziy tenglik	Teng qadr va imkon	Qoida hammaga tengmi?
Ishtirok	Tayyor qarorga rozilik	Mustaqil ovoz	Kim qarorga ta’sir etadi?
O‘zaro yordam	Faqat yaqinlarga ko‘mak	Ehtiyoj va mas’uliyat	Yuk qanday bo‘linadi?
Umumiy kelajak	O‘tmish bilan cheklanish	Birgalikdagi javobgarlik	Nimani birga yaratamiz?

Shartli vaziyatni ko‘raylik: oliy ta’lim muassasasida umumiy tarixiy xotiraga bag‘ishlangan ko‘rgazma tayyorlanmoqda. Bir taklif faqat ko‘pchilik uchun tanish ramzlarni, ikkinchisi esa turli guruhlarning bir hududdagi hamkorligini ham ko‘rsatishni nazarda tutadi. Bizning mezonimiz ikkinchi taklifni avtomatik to‘g‘ri deb e’lon qilish emas, har ikki tanlovning dalillari, chetda qolayotgan ovozlari va mualliflik vakolatini tekshirishdir. Ishtirokchilar asoslangan e’tiroz bildirishi mumkin bo‘lsa, ko‘rgazma mansublikni namoyish etish bilan birga fuqarolik mulohazasining maydoniga aylanishi mumkin.

MUHOKAMA

W. Kymlicka xilma-xillikni himoya qilishga qaratilgan yangi siyosiy til chetlashtiruvchi milliy tasavvurlarni o‘zgartirmasa, kutilgan vazifani bajarmasligi mumkinligini muhokama qiladi [7]. Ushbu tanqid bizning modelimizda atamalarni almashtirish bilan munosabatlarni o‘zgartirish farqini ochadi. Millatlararo totuvlikni e’lon qilishning o‘zi yetarli normativ asos emas. Muhokama kimlarning tajribasi eshitilishi, qaysi shartlarda bahslashish mumkinligi va umumiy manfaat qanday aniqlanishiga borib taqaladi. Bu savollar mazkur maqolaning taklifi bo‘lib, manbada O‘zbekiston haqida ilgari surilgan xulosalar sifatida berilmaydi.

Modelga qarshi bir e’tiroz ko‘pqatlamli mansublik umumiylik hissini sustlashtirishi mumkinligidir. Bunday ehtimolni nazariy yo‘l bilan batamom inkor etib bo‘lmaydi. Biroq undan yagona madaniy andozani majburiy qilish zarurati kelib chiqmaydi. Umumiylikning kuchini belgilar o‘xshashligidan tashqari o‘zaro majburiyatlarning barqarorligi bilan ham tushunish mumkin. Bizning javobimiz shuki, fuqarolar umumiy masalalarda bir-birining teng mavqeyini tan olsalar, ayrim madaniy farqlar umumiy mas’uliyatni mantiqan bekor qilmaydi. Bu normativ imkoniyatning amaliy shartlari alohida o‘rganilishi kerak.

Ikkinchi e’tiroz umumiy tarixiy hikoya bo‘lmasa birdamlikning ma’naviy tayanchi yo‘qolishidir. Taklif qilinayotgan yondashuv umumiy hikoyadan voz kechishni talab etmaydi; uning tarkib topish usulini tekshiradi. Umumiy hikoya har bir shaxs aynan bir xil xotiraga ega bo‘lishi degani emas. U turli xotiralar orasidagi bog‘lanishlar, umumiy hayotning oqibatlari va kelajak majburiyatlarini ifodalashi mumkin. Bunday hikoyada kelishmovchilikning qayd etilishi ham umumiy bilimning bir qismi bo‘ladi, lekin dalilsiz talqinlar teng darajada asoslangan deb qabul qilinmaydi.

Uchinchi e’tiroz tanqidiy xotira yoshlarning milliy g‘ururiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligidir. Mazkur tadqiqot bunday ta’sirning bor yoki yo‘qligi haqida o‘lchov natijasiga ega emas. Falsafiy jihatdan esa g‘ururning qanday asosga tayanishi hal qiluvchi savoldir. Agar uning sharti barcha murakkabliklarni yashirish bo‘lsa, bu shart bilim erkinligi bilan ziddiyatga kiradi. Agar g‘urur madaniy yutuqlarni qadrlash va umumiy hayotni yaxshilash mas’uliyati bo‘lsa, asosli tanqid unga zid bo‘lishi shart emas.

Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri uchun taklif qilinadigan mulohaza tartibi voqeani bilishdan bahoning asosini so‘rashga, undan esa hozirgi majburiyatning chegarasini aniqlashga o‘tadi. Masalan, o‘tmishdagi hamkorlik dalili bugungi barcha siyosiy qarorlarni ma’qullash majburiyatini tug‘dirmaydi. Tarixiy adolatsizlik haqidagi bilim ham uning aybini hozirgi avlodning har bir vakiliga avtomatik yuklash uchun yetarli emas. Davomiylikni anglash bilan individual javobgarlikni farqlash umumiy xotirani kamsitish yoki oqlash vositasiga aylantirmaslik uchun muhim normativ talab sifatida ilgari suriladi.

Raqamli muhokamada ham ushbu farqlashni qo‘llash mumkin. Shartli misolda tarixiy suratga qo‘shilgan izoh bir guruhning yagona xizmatini yoki yagona aybini tasvirlasin. Tahlil suratning kelib chiqishi, izohning dalili va undan chiqarilgan guruhiy hukmni alohida tekshiradi. Axborotni tekshirishning o‘zi fuqarolik birdamligini hosil qilishi kafolatlanmaydi. Biroq dalil bilan guruhga berilgan bahoni ajratish muloqotning asoslanganligini talab qilishga imkon beradi. Soqiyevdagi manbalarni qiyoslash talabi shu cheklangan ma’noda metodologik tayanch vazifasini bajaradi [1].

Madaniy xilma-xillikni e’tirof etishda guruh vakilligi masalasi ochiq qoladi. Bir shaxsning jamoa nomidan so‘zlashi barcha a’zolar qarashini ifodalamasligi mumkin. Shu sababli taklif etilgan model vakillik bilan individual ovozni farqlaydi: an’anaga hurmat unga boshqa munosabat bildirgan yoshni chetlashtirishga asos bo‘lmasligi kerak. Bu talab umumiy madaniy tadbirlarni rad etmaydi. U bunday tadbirlarning mazmuni va ularda ishtirok shakllari haqida bahslashish imkonini so‘raydi. Fuqarolik birdamligi guruhlar o‘rtasidagi munosabat bilangina cheklanmay, guruh ichidagi teng qadrni ham qamrab oladi.

Til masalasi mazkur farqlashning yana bir shartli maydonidir. Umumiy muloqot tili birgalikdagi muhokamani yengillashtirish vazifasini bajarishi mumkin; shaxsning ona tili esa uning xotirasi va yaqin munosabatlari uchun alohida ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Ushbu ikki vazifani bir-birini bekor qiluvchi talab sifatida qo‘yish shart emas. Normativ savol umumiy muloqot imkonini yaratish jarayonida qaysi guruhning ovozi qiyinlashayotgani va bunday qiyinchilik qanday hisobga olinishidir. Maqola bu borada muayyan til siyosatini belgilamaydi, balki asoslashning teng ishtirokka doir shartini ajratadi.

Millatlararo totuvlikni kelishmovchilikning butunlay yo‘qligi deb belgilash ham taklif etilgan mezonlarga mos kelmaydi. Tinch ko‘rinayotgan muhitda ayrim ovozlar o‘zini ifodalay olmasligi ehtimoli mantiqan mavjud. Shu sababli modelning e’tibori e’tirozlar soniga emas, ularning qanday qabul qilinishiga qaratiladi. Dalil bilan bildirilgan norozilik muhokama qilinishi va unga tushunarli javob berilishi fuqarolik munosabatining normativ talabi sifatida olinadi. Bu talab keskinlikni sun’iy ravishda rag‘batlantirishni emas, mavjud farqlarni teng qadrga zarar yetkazmasdan ifodalash imkonini anglatadi.

Xorijiy mualliflar ishlatgan millat, fuqarolik va integratsiya tushunchalarini o‘zbek tiliga ko‘chirishda ularning tarixiy yukini ham hisobga olish lozim. Bir matndagi milliy umumiylik boshqa vaziyatda etnik mansublik yoki davlat fuqaroligi ma’nosini olishi mumkin. Bizning ishchi ta’riflarimiz ana shu noaniqlikni kamaytirish uchun kiritildi. Ular barcha nazariy an’analarni yagona lug‘atga majburan birlashtirmaydi. Qiyoslashdan olinayotgan natija tayyor modelni o‘zlashtirish emas, mahalliy savolning asoslarini ravshanroq ifodalash uchun tushunchalar orasidagi o‘xshashlik va farqlarni ochishdir.

Taklifdagi shartlar zarur deb asoslanishi ularning birgalikda har qanday nizoni bartaraf etishga yetarliligini anglatmaydi. Real vaziyatda manfaatlar, resurslar va tarixiy tajribalar to‘qnashishi mumkin. Falsafiy model bunday murakkablikni oddiy formulaga aylantirishdan saqlanishi kerak. Uning foydasi tayyor hukm berishdan ko‘ra qaysi mulohaza yetishmayotganini ko‘rsatishidadir. Masalan, umumiylik haqidagi dalil mavjud bo‘lsa ham, qarordan ta’sirlanuvchi shaxslar ovozi yo‘q bo‘lishi mumkin; bunday vaziyat qo‘shimcha asoslash zarurligini bildiradi, avtomatik siyosiy yechimni emas.

Milliy va fuqarolik mansubligini muvofiqlashtirishda moddiy shartlarni chetga surish ham yetarli emas. Birgalikdagi hayotga hissa qo‘shish talabi bildirilayotgan shaxsning muhokamada qatnashish va resurslardan foydalanish imkoniyati so‘ralishi kerak. Bu maqola muayyan iqtisodiy taqsimot modelini taklif qilmaydi, ammo imkoniyatlar haqidagi savolni ramziy e’tirofdan ajratmaslikni asoslaydi. Aks holda birdamlik kuchsizroq tomondan ko‘proq sadoqat talab qilishga aylanishi mumkin. O‘zaro mas’uliyat normasi esa majburiyatni imkoniyat, ehtiyoj va teng maqom bilan birgalikda

baholashni talab etadi.

Yondashuvning amaliy qo‘llanishi uning chegaralarini saqlashga bog‘liq. Universitet, madaniy muassasa yoki yoshlar birlashmasi jadvaldagi savollardan o‘z loyihasini muhokama qilishda foydalanishi mumkin. Biroq bu savollar orqali ishtirokchilarning vatanparvarlik darajasini aniqlash yoki ularni mansublik toifalariga ajratish mazkur modeldan kelib chiqmaydi. Keyingi tadqiqotlar taklifning tushunarliligini va turli vaziyatlarda qanday talqin qilinishini alohida tekshirishi lozim. Ushbu bosqichda taklif etilayotgan natija o‘lchangan samaradorlik emas, madaniy davomiylik bilan teng fuqarolik munosabatini baholash uchun ochiq falsafiy mezondir.

XULOSA

Milliy identiklik va fuqarolik birdamligi dialektikasi madaniy davomiylik bilan teng maqomli birgalikdagi hayotning o‘zaro shartlanishida namoyon bo‘ladi. Maqolada identiklikning ma’naviy kuchi birdamlikning axloqiy asoslanganligini o‘z-o‘zidan kafolatlamasligi, fuqarolik umumiyligi esa madaniy farqlarning yo‘qolishini talab etmasligi asoslandi. Ularni bog‘laydigan mezonlar ko‘pqatlamli mansublik, tanqidiy xotira, teng ishtirok, o‘zaro yordam va kelajak uchun javobgarlik sifatida taklif etildi. Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri bu munosabatda merosni bilish bilan cheklanmay, tarixiy dalil, uning talqini va undan chiqarilgan hozirgi majburiyatni farqlash qobiliyati sifatida tushuntirildi. Bunday yondashuv milliy g‘ururni asosli tanqidga qarama-qarshi qo‘ymaslik, guruhga e’tirofni individual ovoz bilan uyg‘unlashtirish va umumiy ramzlarni amaliy mas’uliyat bilan bog‘lash imkonini beradi. Taklif etilgan jadvalning vazifasi shaxslarni sadoqat darajasi bo‘yicha saralash emas, umumiylik haqidagi da’volarning kimlarga qanday ta’sir qilishini ochiq muhokama qilishdir.

References

[1] Soqiyev X. V. O‘zbekistondagi raqamli islohotlar sharoitida milliy identiklik transformasiyasi // Falsafa va huquq. 2026. № 3. (p. 237–240). 2. Umarxodjayev B. B. Ma’rifatparvarlar ijodida milliy o‘zlikni anglash tushunchasi // Milliy qadriyatlar va ma’naviy merosning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni: respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Toshkent: Elnur-print, 2024. (p. 276–280).

[2] Тишков В. А. Российская идентичность: внутренние и внешние вызовы // Вестник Российской академии наук. 2019. Т. 89. № 4. (p. 408–412). DOI: 10.31857/S0869-5873894408-412

[3] Дробижева Л. М. Российская гражданская идентичность в научно-политических дискуссиях и общественном мнении // Вопросы национальных и федеративных отношений. 2018. Т. 8. № 4 (43). (p. 324–336). Elektron manba

[4] Miller D. Solidarity and Its Sources // The Strains of Commitment: The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies. Oxford: Oxford University Press, 2017. (p. 61–79). DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198795452.003.0002

[5] Modood T. Multiculturalism as a New Form of Nationalism? // Nations and Nationalism. 2020. Vol. 26. No. 2. (p. 308–313). DOI: 10.1111/nana.12571

[6] Kymlicka W. Defending Diversity in an Era of Populism: Multiculturalism and Interculturalism Compared // Multiculturalism and Interculturalism: Debating the Dividing Lines. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. (p. 158–177). DOI: 10.3366/edinburgh/9781474407083.003.0007

[7] Tamir Y. (Yuli). Not So Civic: Is There a Difference Between Ethnic and Civic Nationalism? // Annual Review of Political Science. 2019. Vol. 22. (p. 419–434). DOI: 10.1146/annurev-polisci-022018-024059